

Ovidius: Metamorphoses. Úvod do římské metriky.

V úvodu k Proměnám (Metamorphoses) naznačuje Ovidius obsah básně a vyzývá bohy o přízeň při tomto díle.

**In nova fert animus mūtātās dīcere formās
corpora: dī, coeptīs – nam vōs mūtāstis et illās –
aspīrāte meīs prīmāque ab orīgine mundī
ad mea perpetuum dēdūcite tempora carmen.**

Poznámky k překladu:

1/2 uspořádej: *animus fert (mē) dīcere formās mūtātās in nova corpora*: duch (= touha) mě unáší vyprávět o ...
mūtātae formae: proměněné podoby = proměny

2/3 uspořádej: *dī (= deī), aspīrāte meīs coeptīs*: bohové, buďte příznivi ...

coepta (básn. plurál): započaté dílo

nam vōs mūtāstis (= mūtāvistis) et illās (tj. *formās*)

3/4 uspořádej: *et dēdūcite carmen perpetuum* (souvisle) *ab prīmā orīgine mundī ad mea tempora*

Úvod do metriky:

Antická poezie byla časoměrná (na rozdíl od naší obvykle rýmované poezie), laicky řečeno: každý verš se skládal z přesně stanoveného počtu dlouhých a krátkých slabik v závislosti na zvoleném básnickém metru. (Básnická „metra“ jsou různé způsoby uspořádání časoměrných veršů a jejich přízvukování.)

Výše citovaná Ovidiova báseň je psána v tzv. **daktylském hexametu** (hexa = 6), což je šestistopý verš. Každá stopa tohoto verše se může skládat buď z **daktylu** (—UU dlouhá a dvě krátké slabiky) nebo **spondeje** (— — dvě dlouhé slabiky). Poslední dvě stopy (říká se jim „herojská klauzule“) se skládají v 99% případů z daktylu a spondeje (—UU — —) nebo z daktylu a trocheje (—UU —U). Při recitaci pak platí, že délka jedné dlouhé slabiky (—) odpovídá délce dvou krátkých slabik (UU). První slabika každé stopy je přízvučná, přízvuk se značí v latině svislou čárkou, stejně jako se v češtině značí délka vokálů (á, é, í...).

Schéma daktylského hexametru tedy vypadá takto:

´	UU	´	UU	´	UU	´	UU	´	UU	´	U
—		—		—		—		—	UU	—	—

herojská klauzule

První čtyři daktyly byly poměrně často nahrazovány spondeji. Pokud bychom všechny daktyly (včetně pátého) nahradili spondeji, vznikl by tzv. „spondejský verš“.

Při důkladnějším pohledu na strukturu hexametru si budeme moci za chvíli všimnout, že jednotlivá slova velmi často končí uprostřed stopy, ne na jejich konci – to přispívá k větší plynulosti celé básně. Končí-li nějaké slovo uprostřed třetí nebo čtvrté stopy (výjimečně uprostřed druhé), vzniká zde tzv. **cézura** (*caesura* = přerývka; bývá vyznačena svislou čárkou: |). Na místě cézury bývá často určitý významový předěl, někdy dokonce syntaktický, při recitaci zde můžeme trochu zvolnit, jakoby si odpočinout.

Další důležitou věcí, ještě než se pustíme do rozboru Ovidiových veršů, je odstranění nelibozvuků, říká se jim **hiáty** (hiatus). K nim dochází nejčastěji v místě setkání dvou slov, z nichž první končí a druhé začíná samohláskou, např. *corpore in ūnō*. V takovém případě hiát odstraníme nejčastěji vynecháním koncové samohlásky prvního slova (říkáme tomu **elize**), tím obě slova spojíme v jedno: *corpor^{el}in ūnō*. Hiát se mohl vyskytovat také tam, kde první slovo končilo na „-m“ nebo kde druhé slovo začínalo na „h-“. V úvodu k Ovidiovým Proměnám najdeme jediný hiát uprostřed třetího verše: *prīmāque ab*; podle návodu ho tedy odstraníme: *prīmāquab*.

Délka slabik v latinské poezii:

- pokud se ve slabice vyskytuje dvojhláska nebo dlouhá samohláska (značena vodorovnou čárkou), mluvíme o **přirozené délce** (např. *aetās* — —).
- pokud je samohláska krátká, ale slabika je uzavřena skupinou nejméně dvou souhlásek (první z nich je obvykle plynná a druhá může patřit i následujícímu slovu), mluvíme o **délce pozicí** (např. *arma* —U).
- pokud je slabika uzavřena skupinou dvou souhlásek, z nichž první je okluziva (p, t, k, b, d, g) a druhá plynná (l, r), mluvíme o **slabice obojetné**, která může být podle potřeby dlouhá nebo krátká (např. *reclūdere* U—UU nebo ——UU). V naší ukázce se obojetná slabika nevyskytuje.

Nyní se již můžeme pustit do recitace. Ještě než v tom získáme potřebnou rutinu, budeme si ze začátku každý verš zvlášť rozebírat a vyznačovat přízvuky, příp. délky slabik.

Rozbor prvního verše:

Ín	nova	fért	aní	mús	mū	tā	tās	dí	cere	fór	mās
—	UU	—	UU	—	—	—	—	—	UU	—	—

↑
césura

1. První slabika každé stopy musí být podle našeho schématu dlouhá a přízvučná – slabika „in“ sice není dlouhá přirozeně (nemá vodorovnou čárku), ale protože je uzavřena souhláskou „n“ a za ní následuje ještě jedna souhláska (opět „n“, nevadí, že patří už k dalšímu slovu), víme už o ní, že je dlouhá pozicí. Slovo „nova“ obsahuje dvě krátké slabiky (obě jsou uzavřeny jen jednou souhláskou), takže první stopu našeho verše tvoří daktyl.
2. Slovo „fert“ má být dlouhé (klidně to ale Ovidiovi zkontrolujme, zda neudělal chybu: slabika je uzavřena skupinou dvou souhlásek = délka pozicí; OK). Slovo „animus“ obsahuje tři slabiky, takže určitě bude přesahovat stopu a protože jeho první dvě slabiky jsou zakončeny jednou souhláskou, budou obě krátké. I druhou stopu tedy tvoří daktyl.
3. Třetí stopu začne poslední dlouhá slabika slova „animus“ (slabiku uzavírají souhlásky „s“ + „m“ z dalšího slova = délka pozicí). První slabika slova „mūtātās“ je dlouhá přirozeně, třetí stopu tedy tvoří spondej.
4. Čtvrtou stopu tvoří jednoznačný spondej (poslední dvě slabiky slova „mūtātās“ jsou dlouhé přirozeně).
5. Protože víme, že herojská klauzule v páté stopě musí být tvořena vždy daktylem, můžeme bez váhání přiřadit slovu „dícere“ dlouhou a dvě krátké slabiky.
6. Herojskou klauzuli zakončuje spondej, neboť poslední slabika slova „formās“ je dlouhá přirozeně.

Zbývající verše si rozeberte podle mého návodu sami, nejsou tam žádné chytáky. Kontrolu pak můžete provést podle následujícího přepisu s vyznačenými „ikty“ (= přízvuky):

Ín nova fért animús | mūtātās dícere fórmās

córpora: dí, coeptís | – nam vós mūtāstis et íllās –

áspírāte meís | přimāqu^(e) ab orígine mūdī

ád mea pérpetuúm | dēdūcite témpora cármen.

Ve druhém verši může být césura i uprostřed druhé stopy (dí, | coeptís), protože je zde syntaktický předěl.

Úkoly:

Přeložte podle poznámek úvodní čtyři verše k Ovidiovým Proměnám.

Prostudujte si pečlivě základní pravidla římské metriky a daktylského hexametru. Jejich znalost sice po vás vyžadovat nebudou, ale při přednesu Ovidiových veršů se bez jejich znalosti jen těžko obejdete.

Naučte se tento úryvek z Ovidia zpaměti recitovat – důrazně připomínám, že to musí být správně metricky.